

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 9

At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](http://det.israelske.ghettokæmpermuseum.beit.lohamei.haghettaots.hjemmeside)

At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand

Kontekst

I slutningen af 1941 besluttede den nazistiske ledelse 'Den endelige løsning på det jødiske spørgsmål'; nemlig at udrydde alle Europas jøder. Herefter forringede nazisterne de barske forhold i ghettoerne og intensiverede masseskydningerne af jøder. De var allerede begyndt i sommeren 1941, da Tyskland angreb Sovjetunionen. Samtidig oprettede nazisterne dødslejre. De var kz-lejre, som var særligt indrettede til at myrde jøder i stort antal i gaskamre, hvor tusindvis af jøder kunne myrdes ad gangen.

Selvom nazisterne under Holocaust forsøgte at holde drabene hemmelige for omverdenen, hørte en del jøder alligevel rygterne, og de havde en ide om, hvad der ventede dem. Dertil kom, at der var dødsstraf for en lang række regelbrud inden for ghettoerne og kz-lejrene. Blev man taget i en forbudt handling, vidste man godt, at man skulle dø. I ghettoerne og lejrene var offentlige hængninger SS-personalets foretrukne måde at statuere et eksempel på overfor de jødiske beboere og fanger ved at tvinge dem til at se henrettelserne.

Døden var således allestedsnærværende for Europas jøder, og for mange jøder var det ikke længere et spørgsmål om, om de skulle dø, men hvordan de skulle dø. Under så desperate forhold blev jøder tvunget til at forholde sig til deres egen nærtstående død. 'At stå med tomme hænder imod morderne' var udtryk for, at de jødiske ofre prøvede at fastholde deres civile og menneskelige værdighed til sidste åndedrag. At de blev myrdet ubevæbnede af tungt bevæbnede soldater. Og at jøder, selv i deres dødsøjeblik, nogle gange havde overskud til selv at bestemme en lille smule over deres egen død.

Anne Frank (f. 1929, d. 1945) og hendes familie gemte sig i et baghus i Amsterdam fra juni 1942 til 4. august 1944. De hørte tidligt rygter omkring lejrene i øst fra den illegale britiske radio. Også familiens hollandske hjælper, Miep Gies, kunne berette om forholdene for de hollandske jøder i opsamlingslejren Westerbork.

Under hele opholdet i skjul førte Anne Frank en dagbog, som hun kaldte for Kitty. 4. august 1944 blev familien Frank opdaget. Familien blev arresteret og sendt til Westerbork og senere til Auschwitz.

Anne Frank, dagbogsnotat, 9. oktober 1942

"Kære Kitty!

I dag har jeg kun ubehagelige og nedslående ting at berette om.

Vores mange jødiske bekendte bliver taget gruppevis. Gestapo behandler sandelig ikke disse mennesker blidt, de bliver simpelthen transporteret til Westerbork, den store jødelejr i Drenthe, i kvægtransportvogne.

Miep har fortalt om en, der er flygtet fra Westerbork.

Westerbork må være forfærdelig. De, der er der, får næsten ikke noget at spise, endsige at drikke. Der er kun vand en time om dagen, og et wc til et par tusind mennesker. Alle sover mellem hinanden, mænd og kvinder, og mange kvinder og børn får håret klippet af.

Det er næsten umuligt at flygte. Folk er brændemærket med deres afklippede hår, og mange også ved deres jødiske udseende.

Hvis det er slemt i Holland, hvordan må det så ikke være i de fjerne og barbariske egne, hvor de bliver sendt hen?

Vi antager, at de fleste bliver myrdet.

Den engelske radio beretter om gaskamre, måske er det også den hurtigste metode til at tage livet af folk på. Jeg er helt ude af mig selv."⁴⁸

Hvorfor var Anne Frank ude af sig selv?	
Hvor fik Anne Frank og hendes familie sine informationer fra? Hvordan tror I, at det har været for dem at leve i skjul og få de oplysninger?	
Ud fra det, I ved om Holocaust, hvor præcise oplysninger havde Anne Frank så i oktober 1943?	

Halina Birenbaum (f. 1929) var polsk jøde. Hun boede i Warszawa, da Polen blev besat af Tyskland i 1939. Herefter blev Halina og hendes familie tvunget til at bo i ghettoen i Warszawa. I sommeren 1942 ville de tyske myndigheder nedlægge ghettoen, og begyndte at sende dens indbyggere mod udryddelseslejrene. Det foregik ved dagligt at sende 6-7.000 jøder afsted fra ghettoens lasteplads, hvor togvogne blev fyldt op og kørt afsted mod lejrene.

Halina og hendes forældre blev sendt til udryddelseslejren Majdanek. Halinas forældre blev myrdet, men hun overlevede og skrev sidenhen sine erindringer.

Halina Birenbaums erindring af deportationen fra ghettoen til Majdanek

"Da så vi nazisterne placere et maskingevær på midten af lastepladsen.

Det pegede mod den tætpakkede mængde mennesker, der svarede med en angstfyldt mumlen.

Men selvom alle indså, hvad der foregik, turde ingen råbe eller bryde ud i hulken. Stilheden sejrede, svær og tung af spændinger.

Vi omfavnede hinanden – min mor, min far, Hilek (hendes bror) og jeg.

Vi så på hinanden, på den måde folk ser for sidste gang ... for at tage billedet af elskede ansigter med os, før vi bevægede os ind i fuldstændigt mørke.

Alt andet, alt vi havde levet for og kæmpet for indtil nu, mistede sin mening.

Min far var halvt bevidstløs, min mor – som altid – afklaret.

Hun smilede endda til mig. "Vær ikke bange", hviskede hun i mit øre, "alle må dø på et tidspunkt, vi dør kun en gang ... og vi skal dø sammen, så vær ikke bange, det vil ikke være så forfærdeligt."⁴⁹

Hvordan fik nazisterne jøderne til at gå op i togvognene fra lastepladsen?	
Hvad tror I, at jøderne på lastepladsen forestillede sig skulle ske nu? Hvad fortæller det om deportationerne fra ghettoen i Warszawa?	
Hvordan reagerede Halinas familie og hvorfor?	

Hermann Friedrich Graebe (f. 1900, d. 1986) var tysk ingeniør i et byggefirma i Dubno, Ukraine, da han 5. oktober 1942 blev vidne til masseskydninger af Dubnos jøder.

I 1947 vidnede Hermann i Einsatzgruppen-processen retssagerne mod de tyske soldater, der havde myrdet Dubnos jøder. Efter retssagen valgte Hermann at flytte til USA, fordi mange tyskere syntes, at han havde opført sig illoyalt ved at vidne mod andre tyskere.

Hermann Graebes vidnesbyrd om masseskydninger i Dubno, oktober 1942

"Min værkfører og jeg gik direkte til jordgravene. Ingen lagde mærke til os.

Nu hørte jeg riffelskud hurtigt efter hinanden bag en af jordvoldene.

De mennesker, der var steget af lastbilerne - mænd, kvinder og børn i alle aldre - måtte klæde sig af efter ordre fra en SS-mand, der holdt en ridepisk.

De måtte lægge deres tøj på faste steder, sorteret efter sko, overtøj og undertøj. Jeg så dynger af sko på omkring 800 til 1000 par, store bunker af undertøj og tøj.

Uden at skrig eller græde stod disse mennesker afklædte. De stod rundt omkring i familiegrupper, kyskede hinanden, sagde farvel og ventede på et tegn fra en anden SS-mand, der stod nær jordvolden, også med en pisk i hånden.

I løbet af de 15 minutter jeg stod der, hørte jeg ingen klage eller bøn om barmhjertighed.

Jeg så en familie på omkring 8 personer, en mand og en kvinde begge på omkring 50 år, med deres børn på omkring 20 til 24 år.

En gammel kvinde med snehvidt hår holdt et 1-årigt barn i sine arme og sang for det og kildede det. Barnet jublede af fryd, mens dets far og mor så til med tårer i øjnene.

Faderen holdt sin tiårige søn i hånden og talte blidt til ham, mens drengen kæmpede mod gråden. Så pegede faderen op mod himlen, strøg drengen over håret og forklarede ham et eller andet."⁵⁰

Hvad er det, Herman er vidne til? Hvad kan Hermanns vidnesbyrd give jer et indblik i?	
Hermann oplevede ikke nogen af de ventende jøder bede om barmhjertighed – hvorfor tror I ikke, at han gjorde det?	
Familien, som Hermann beskrev, gør nogle ting, mens de venter på at blive skudt. Hvorfor tror I, at de opfører sig sådan, og hvad tænker I om det?	
Herman flyttede til USA, efter han havde vidnet om massedrabene efter krigen, fordi andre tyskere syntes, han opførte sig illoyalt, Hvad tænker I om det?	

Edward Galinski, kaldet Edek, var politisk polsk fange i kz-lejren Auschwitz. Under opholdet blev han forelsket i den jødiske medfange, Mala Zimetbaum, som han havde mødt i lejrens kvindeafdeling, hvor han arbejdede som smed. De blev kærestere, og den 24. juni 1944 lykkedes det parret, som nogle af de eneste, at flygte fra Auschwitz.

Den 6. juli 1944 blev parret dog pågrebet i en lille by tæt på grænsen til Slovakiet og ført tilbage til Auschwitz. Her blev de begge dødsdømt. Medfangeren Wieslaw Kielars beskrev senere henrettelsen af Edward Galinski.

Wieslaw Kielars erindring om Edward Galinskis henrettelse

"Edek gik modigt op på taburetten og stillede sig under galgerebet, så løkken rørte ved hans hoved.

Der blev kommanderet "Giv agt!" og efter et øjeblik stilhed trådte en SS-mand frem. Han tog en seddel frem og begyndte at læse dommen op på tysk.

I det samme stak Edek, der stod på taburetten, hovedet ind i løkken, satte af med fødderne, og et øjeblik efter hang han i rebet.

Han holdt sit ord! Han ville ikke falde levende i hænderne på bødlen.

Men SS'erne fandt sig ikke i sådan en demonstration. De begyndte at råbe og skribe og [...] greb fat om livet på Edek og anbragte ham igen på taburetten og løsede løkken.

Tyskeren læste dommen færdig på tysk. [...]

Han læste hurtigt og utydeligt. Han havde fart på.

Edek ventede til han var færdig. Da der blev et øjeblik tavshed, råbte han højt "Leve Polen!"⁵¹

Medfangeren Arlette Andersen, fransk jøde, overværede henrettelsen af Mala Zimetbaum i kvindelejren i Auschwitz.

Arlette Andersens beskrivelse af Malas henrettelse

"En aften efter arbejde blev vi samlet, og vi skulle overvære Malas henrettelse.

Mala skulle hænges.

Men det lykkedes Mala at gøre sig fri og give lejrchefen en lussing, og hun forsøgte at tage noget skarpt hun havde i håret. Det var sikkert et barberblad.

Hun ville skære sin pulsåre over, men hun blev stoppet, for Mala skulle ikke have så blid en død.

Hun blev ført bort, og nogle dage senere fik vi at vide, at hun var blevet brændt levende i krematoriet."⁵²

I Auschwitz foregik der mange daglige drab på fangerne. Hvad er det ved Edeks og Malas henrettelser, som var usædvanligt?	
Hvorfor tror I, at Edek og Mala gjorde, som de gjorde?	
Hvilken effekt tror I, Edeks og Malas opførsel havde for lejrpersonalet og de andre fanger?	

Thomas Geve var en tysk-jødisk dreng (f. 1929), der i oktober 1943 ankom til kz-lejren Auschwitz med sin mor. Thomas løj sig ældre, end han var. Derved undgik han at blive gasset ved ankomst. I stedet blev Thomas en del af et murersjak i Auschwitz, hvor han, via sit arbejde, kom vidt omkring i den enorme kz-lejr.

Thomas overlevede Holocaust. I 1956 blev hans erindringer udgivet.

Thomas Geves erindring af en offentlig massehængning af fanger

"For at skræmme fangerne arrangerede SS på et tidspunkt en massehængning af 12 polakker.

Planen mislykkede dog og udviklede sig i stedet til en uforudset demonstration af trods.

Efter appel (fangeoptælling) var det meningen, at vi skulle gå forbi galgerne og se ligene, men vi var sultne, trætte og ikke i humør til luner.

Det var næsten mørkt, da de første fangerækker modtog ordrer om at dreje til venstre.

Men til vores overraskelse, så nægtede de.

Samtidig blev de bagvedstående fanger utålmodige og skyndte sig hjem mod deres barakker. Og da resten fulgte efter, var SS'ernes show overstået, stjålet fra dem, for første gang af os selv."⁵³

Hvad er det, Thomas beskriver her?	
Hvad fortæller det om den magt, SS har i lejren?	

Thomas Geve tegnede i øvrigt sine oplevelser i Auschwitz. I linket her, kan I se hans tegninger. Det billede der på hedder 'Kultur' viser massehængningen af de 12 polakker: [Tegninger – Thomas Geve](#)

I 1952 fandt man i ruinerne ved et af de tidligere krematorier i Auschwitz et brev, som var skrevet af et anonymt medlem af lejrens Sonderkommando. Et arbejde i lejrens gaskamre og krematorier, hvor Sonderkommandoens arbejdere på daglig basis blev vidne til massedrab.

I brevet beskriver den anonyme Sonderkommando bl.a. ankomsten af jøder fra Vittel i Frankrig i påsken 1944. Blandt de nyankomne jøder, der skulle gasses, var bl.a. rabbineren Mosze Friedman. Den anonyme kilde beskriver følgende om Mosze og de andre franske jøders sidste øjeblikke:

Anonymt brev fra en Sonderkommando om gasningen af Vittels jøder, 1944

"Mosze afklædte sig sammen med de andre.

Pludselig kom en højtstående tysk officer forbi. Rabbineren gik hen til officeren, tog fat i hans uniform og sagde på tysk:

>> I forbandede, grusomme mordere af menneskeheden, tro ikke et øjeblik at I vil have succes med udryddelsen af vores nation. Den jødiske nation vil leve for evigt og vil ikke forsvinde fra jordens overflade. Og jer, forbryderiske mordere, I kommer til at betale dyrt for hver uskyldig jøde I dræber. [...] Vores blod vil ikke finde hvile, før ødelæggelsens flammende vrede oversvømmer jeres nation og udrenser jeres onde blod! <<

Han udtalte disse ord med en løves stemme og kraft. Herefter tog han sin hat på og råbte med ildhu:

>> Shema Israel! << (Shema Israel er starten af den jødiske trosbekendelse)

Og så råbte de andre også >> Shema Israel! << og en ekstremt religiøs stemning gennemstrømmede folk.

Dette var et dybt bevægende øjeblik og det bekræftede den jødiske tros spirituelle kraft."⁵⁴

Hvilken situation beskriver den anonyme Sonderkommando i kilden?	
Hvorfor tror I, at det har gjort indtryk på Sonderkommandoarbejderen?	
Hvem tror I, at Sonderkommandoen skriver til, og hvad ville han opnå med sit brev? Hvordan kan det påvirke den måde, han beskriver situationen?	

Selvom alle uarbejdsdygtige jøder ved ankomst til kz-lejren Auschwitz i hovedreglen blev gasset, valgte lejrledelsen dog over en periode fra september 1943 til juli 1944 at genhuse omkring 18.000 jøder i en såkaldt 'familielejr' i Auschwitz. De kom fra transitlejren Theresienstadt i Tjecoslovakiet.

I familielejren nød jøderne langt bedre forhold end resten af lejrens jødiske fanger, da lejrledelsen brugte familielejren til propanda for at vise, at der ikke skete noget med jøder i Auschwitz. Det varede dog ikke længe, før jøderne i familielejren blev bevidste om, hvad der ellers foregik i Auschwitz.

Den 8. marts 1944 blev 3791 jøder fra familielejren vækket om natten og ført til gaskammeret. Filip Müller, en overlevende jødisk Sonderkommando-arbejder, var på arbejde den nat. Han fortalte sidenhen om gasningen til den franske filminstruktør Claude Lanzmann.

Filip Müllers beskrivelse af gasning af familielejren

"Denne nat var jeg i krematorium II.

Knap nok var menneskene stået af lastbilerne, før de blev belyst med projektører og skulle gennem en mørk korridor, indtil trapperne, der var belyst, som jo ..., som jo mandede ud i afklædningsrummet, der måtte de løbe igennem. [...]

De blev slået, dem der ikke kunne holde trit, blev slået, blev altså slået lige indtil døden. Altså af SS. ...

Altså, der blev anvendt en helt ekstraordinær vold mod disse mennesker. [...]

Under disse omstændigheder kom det altså til usædvanlig vold. De skreg, græd og klamrede sig til hinanden.

De ... disse mennesker blev nu tvunget til at klæde sig af. Nogle klædte sig af, men kun en ... ja, en helt lille gruppe. Flertallet, de fulgte ikke Nægtede at adlyde ordren.

Og pludselig hørte jeg, hvordan et kor begyndte ... begyndte, altså hvordan et kor begyndte at synge.

En syngen højt bredte sig i omklædningsrummet, og så begyndte det at lyde. De sang den tjekkiske nationalsang og Hatikva.^f

Det berørte mig dybt"⁵⁵

Hvorfor tror I, at SS skulle anvende en helt ekstraordinær vold mod disse mennesker?	
Jøderne vidste, at de skulle dø i gaskammeret, og alligevel valgte nogle af dem at synge. Hvorfor tror I, at de gjorde det?	
Filip bliver meget påvirket af at genfortælle gasningen af familiebarakken. Hvorfor tror I, at han bliver det?	

^f Hatikva var en populær og udbredt jødisk sang, der betød Håb og hvis tema var længslen efter genforeningen mellem det jødiske folk og Israel. I dag er hatikva staten Israels nationalsang. I kan høre sangen her: [Ship Full of Holocaust Survivors Sing Hatikva in 1945 - YouTube](#)